

LBRIS

We know
books

PAM JENOFF

FATA
CU
STEA
ALBASTRĂ

Traducere din limba engleză și note
ANCA IRINA IONESCU

LITERA
București

CAPITOLUL 1

Sadie

Cracovia, Polonia

Martie 1942

Totul s-a schimbat în ziua în care au venit să ia copiii.

Ar fi trebuit să fiu în podul clădirii cu trei etaje pe care o împărțeam cu o duzină de alte familii din ghetou. Mama mă ajuta să mă ascund în fiecare dimineață, înainte să plece la muncă în fabrică. Îmi lăsa o găleată goală drept toaletă și îmi repeta cu severitate să nu plec de acolo. Dar mi se făcea frig și nu mai aveam stare în spațiul îngust și înghețat, în care nu puteam să alerg, nici să mă mișc și nici chiar să stau în picioare. Minutele se depănau în tăcere, întrerupte numai de un zgrepțănat – copii nevăzuți, cu câțiva ani mai mici decât mine, ascunși de partea cealaltă a zidului. Erau ținuți separat unii de alții, fără spațiu în care să alerge sau să se joace. Își trimiteau mesaje unul altuia, bătând în zid și zgâriindu-l, ca un fel de cod Morse improvizat. Uneori, de plictiseală, mă alăturam și eu.

– Libertatea e acolo unde o găsești, spunea adesea tata atunci când mă plângeam, el având un fel de a vedea lucrurile exact așa cum dorea. Cea mai mare închisoare e în mintea noastră!

Îi venea ușor să vorbească. Deși munca manuală din ghetou era departe de activitatea lui profesională de dinainte de război, aceea de contabil, cel puțin ieșea de aici în fiecare zi, vedea alți oameni. Nu stătea închis, ca mine. Aproape că nu mai ieșisem din casă de când ne forțaseră să ne mutăm, în urmă cu șase luni, din apartamentul nostru situat în Cartierul Evreiesc din apropierea centrului orașului, în cartierul Podgórze de pe malul sudic al râului, unde fusese înființat ghetoul. Îmi doream o viață normală, viața mea, liberă să alerg dincolo de zidurile ghetoului în toate locurile pe care le cunoscusem cândva și pe care mi se părea că aveam tot dreptul să le cutureier. Îmi imaginam cum luam tramvaiul spre magazinele din Rynek sau spre *kino*¹, ca să văd un film, pentru ca apoi să mă plimb pe vechile dealuri verzi de la marginea orașului. Aș fi dorit ca măcar prietena mea cea mai bună, Stefania, să fi fost printre cei ascunși în apropiere. Dar ea locuia într-un apartament separat, la celălalt capăt al ghetoului, destinat familiilor din poliția evreiască.

De astă-dată nu mă scosese din ascunzătoare nici plictiseala, nici singurătatea, ci foamea. Avusesem întotdeauna o poftă de mâncare sănătoasă, iar rația din dimineața aceea fusese o jumătate de felie de pâine, chiar mai puțin decât de obicei. Mama îmi oferise porția ei, dar știam că avea nevoie de putere pentru ziua de muncă lungă și grea care o aștepta.

Pe măsură ce-mi petreceam dimineața în ascunzătorea mea, stomacul gol începuse să mă doară. În minte îmi apăreau, nepoftite, imagini ale mâncărilor de dinainte de război: supă groasă de ciuperci, borș savuros, colțunași, gogoși dolofane și rumenite, așa cum făcea bunica. Spre mijlocul dimineții eram atât de lihnită de foame, încât am îndrăznit să ies din ascunzătoare și să mă duc în bucătăria comună, care nu era de fapt nimic altceva decât o plită cu un singur

¹ Cinematograf (în limba poloneză în original)

arzător și o chiuvetă la care picura apă călăie, maronie. Nu mă dusesem să iau mâncare – chiar dacă ar fi existat, n-aș fi furat niciodată. Dar voiam să văd dacă nu rămăseseră ceva firimituri în bufet și mă gândeam să-mi umplu stomacul cu un pahar de apă.

Am rămas în bucătărie mai mult decât ar fi trebuit și am citit o carte cu colțurile îndoite, pe care o luasem cu mine. În ascunzătoarea mea, cel mai mult îmi displăcea faptul că era prea întuneric ca să citesc. Îmi plăcuse întotdeauna cititul, iar tata adusese din apartament cât putuse de multe cărți în ghetou, în ciuda protestelor mamei, care spunea că aveam nevoie de spațiul din bagaje pentru haine și hrană. Tata a fost cel care mi-a cultivat dragostea pentru învățătură și a încurajat visul meu de a studia medicina la Universitatea Jagiellonă, înainte ca legile germane să facă imposibil acest lucru, mai întâi interzicând accesul evreilor, iar apoi închizând de tot universitatea. Chiar și în ghetou, la sfârșitul lungii lui zile de muncă grea, tatei îi plăcea să mă învețe și să dezbată cu mine diverse idei. Cumva, cu câteva zile în urmă, îmi făcuse rost de o nouă carte, *Contele de Monte Cristo*. Dar ascunzătoarea din pod era prea întunecoasă și nu puteam citi, iar seara aveam foarte puțin timp înainte de ora stingerii.

„Încă un pic“, îmi spuneam, întorcând paginile în bucătărie. Nu mai contau câteva minute în plus.

Tocmai terminasem de lins cuțitul de pâine murdar, când am auzit afară scrâșnet de cauciucuri grele și sunet de voci răstite. Am înghețat, mai să scap cartea din mână. Gestapoul era în fața casei, flancat de nesuferita Jüdischer Ordnungsdienst, poliția evreiască din ghetou, care nu era altceva decât sluga Gestapoului. Era o *Aktion*, adică arestarea pe neaunțate a unui grup mare de evrei care urmau să fie scoși din ghetou și trimiși în lagăre. Țsta era exact motivul pentru care trebuia să stau ascunsă. Am ieșit în fugă din bucătărie, am traversat coridorul și am urcat scările. De jos s-a auzit o bufnitură, ușa de

la intrarea în casă a fost sfărâmată și poliția a năvălit înăuntru. N-aveam cum să mai ajung la timp înapoi în pod.

În schimb, am alergat în apartamentul nostru de la etajul trei. Inima îmi bubuia în timp ce priveam cu disperare de jur împrejur, dorindu-mi să fi avut un dulap sau un bufet în care să mă ascund. Dar în cămăruța noastră nu era mai nimic în afară de pat și de șifonier. Știam că mai existau și alte ascunzători, așa cum era zidul fals de ghips pe care îl construise una dintre celelalte familii din clădirea de alături, înainte cu o săptămână. Dar acel zid era oricum prea departe acum, nu mai aveam cum să ajung acolo. Mi-am ațintit privirea la cufărul mare de la picioarele patului părinților mei. La puțin timp după ce ne mutaserăm în ghetou, mama îmi arătase cum să mă ascund acolo. Fusese ca și când ne-am fi jucat: mama deschidea capacul și eu mă cățăram înăuntru, după care ea închidea capacul.

Cufărul era cât se poate de nepotrivit ca ascunzătoare, fiindcă sărea în ochi și era așezat chiar în mijlocul camerei. Dar pur și simplu n-aveam unde să mă duc în altă parte. Am sărit peste pat și m-am vârat în cufăr, iar apoi am făcut un efort disperat și am închis capacul. Am mulțumit cerului că eram zveltă, ca mama. Întotdeauna îmi displăcuse faptul că rămăsesem scundă, motiv pentru care păream cu cel puțin doi ani mai mică decât eram în realitate. Acum asta se dovedea a fi o adevărată binecuvântare, la fel și faptul că rațiile de mâncare mizere din ghetou mă făcuseră și mai zveltă. Încă mai încăpeam în cufăr.

Atunci când eu și mama exersaserăm ascunderea în cufăr, ne imaginaserăm că ea ar fi pus și o pătură sau niște haine pe capac. Firește, acum nu puteam face asta de una singură. Așadar, cufărul a rămas neacoperit și oricine ar fi intrat în cameră putea să-l vadă și să-l deschidă. M-am ghemuit și mi-am înfășurat brațele în jurul trupului, pipăindu-mi

banderola cu steaua albastră cusută pe mânecă, pe care erau obligați s-o poarte toți evreii.

Și atunci s-a auzit un zgomet puternic în clădirea de alături. Zidul acela de ghips s-a prăbușit, lovit de un ciocan sau de o secure. Poliția găsisse ascunzătoarea din spatele zidului, trădată de zugrăveala prea proaspătă. Un strigăt sfâșietor a răsunat în momentul în care un copil a fost găsit și târât afară din ascunzătoare. Dacă m-aș fi dus acolo, aș fi fost și eu prinsă.

Cineva s-a apropiat de ușa apartamentului nostru și a dat-o de perete. Mi s-a oprit inima în loc. Auzeam respirația celui care intrase, îi simțeam ochii care scrutau încăperea.

„Îmi pare rău, mamă!“ am spus în gând, parcă auzind reșourile ei pentru că plecasem din pod.

M-am încordat, pregătindu-mă pentru momentul în care aveam să fiu descoperită. Oare ar fi fost mai blânzi cu mine dacă mă predam? Acum pașii se auzeau mai slab, căci nemții își continuau drumul pe coridor, se opreau în fața fiecărei uși și cercetau.

Războiul venise peste Cracovia într-o zi caldă, în urmă cu doi ani și jumătate, când sirenele de avertisment pentru raidurile aeriene răsunaseră pentru prima dată și îi împrăștiaseră în toate direcțiile pe copiii care se jucau pe stradă. Viața devenise dură, iar apoi devenise rea. Mâncarea dispăruse și stăteam la cozi lungi pentru alimentele de bază. O dată nu se mai găsisse pâine timp de o săptămână întreagă.

Apoi, cam acum doi ani, la ordinul Guvernământului General, evreii începuseră să se adune la Cracovia cu miile, venind din orașele și satele din jur, dezorientați și cărându-și lucrurile în spate. La început m-am întrebat unde puteau să-și găsească locuințe în Kazimierz, Cartierul Evreiesc din oraș, care deja era aglomerat. Dar nou-veniții au fost siliți printr-un decret să locuiască pe malul îndepărtat al râului,

într-o secțiune a cartierului industrial Podgórze, care fusese delimitată printr-un zid înalt. Mama lucra alături de Gmina, organizația comunității evreiești locale, ca să-i ajute să se instaleze, și adeseori aveam la masă prieteni sau prieteni ai unor prieteni care abia sosiseră și care apoi plecau în ghetou pentru totdeauna. Povesteau întâmplări atât de cumplite din orașele lor, încât erau de-a dreptul de necrezut, iar mama mă trimitea afară din cameră, ca să nu aud.

La câteva luni după ce fusese înființat ghetoul, primiserăm ordin să ne mutăm și noi acolo. Când tata îmi dăduse vestea, nu îmi venise să cred. Noi nu eram refugiați, eram cetățeni ai Cracoviei; locuiserăm în apartamentul nostru din strada Meiselsa de când mă știam. Locuința noastră era amplasată foarte convenabil. Se afla la marginea Cartierului Evreiesc, dar puteam ajunge mergând pe jos până la monumentele și atmosfera din centrul orașului, iar biroul tatei era destul de aproape, pe strada Stradomska, astfel încât tata putea să vină și să prânzească acasă. Apartamentul nostru era situat deasupra unei cafenele, unde în fiecare seară cânta un pianist. Uneori muzica răzbătea până la noi, auzindu-se în surdină, iar tata o învățea pe mama prin bucătărie, în ritmul melodiei. Dar, conform ordinelor, evreii erau tot evrei. Într-o zi. Cu o singură valiză de om. Iar lumea pe care o cunoscusem toată viața dispăruse pentru totdeauna.

Am privit prin deschizătura îngustă dintre capac și perețele cuferului, încercând să văd ceva în cămăruța aceea în care locuiam împreună cu părinții. Fuseserăm norocoși, știu, să avem o cameră întreagă numai pentru noi, privilegiu care ne fusese acordat fiindcă tata lucra pe post de maistru. Alții trăiau la comun într-un apartament, câte două sau trei familii împreună. Dar spațiul oricum părea strâmt pe lângă adevărata noastră casă. Ne împiedicam tot timpul unii de alții, iar imaginile, sunetele și mirosurile vieții cotidiene se amplificau.

– *Kinder, raus! Copii, afară!* strigau iarăși și iarăși polițiștii care patrolau pe coridoare.

Nu era prima dată când nemții veneau după copii în timpul zilei, știind că părinții erau plecați la lucru.

Dar eu nu mai eram copil. Aveam optsprezece ani și ar fi trebuit să intru în echipele de muncă, la fel ca alții de vârsta mea și chiar cu mult mai tineri. Îi vedeam în fiecare zi cum se aliniau pentru apelul nominal și cum porneau apoi spre fabrici. Doream să muncesc, deși după modul dureros în care pășea acum tata, încovoiat ca un bătrân, și după cât de crăpate și de sângerânde erau mâinile mamei, îmi dădeam seama că munca era grea și teribilă. Dar ea însemna șansa de a ieși din casă, de a vedea oameni și de a vorbi cu ei. Ascunzătoarea mea era un subiect de neconținute discuții între părinți. Tata considera că ar fi trebuit să muncesc. Permisele de muncă aveau mare valoare în ghetou. Muncitorii erau apreciați, fiind mai puțin probabil să fie deportați într-un lagăr. Dar mama, care se certa rareori cu tata, de data asta pusese piciorul în prag și îmi interzisese.

– Nu își arată vârsta. Munca e prea grea. Iar dacă n-o vede nimeni, e mai în siguranță.

Acum, în timp ce stăteam ascunsă și aflându-mă în pericol să fiu descoperită în orice clipă, mă întrebam dacă mama tot ar mai fi crezut că avea dreptate.

În cele din urmă, s-a stins zgomotul acela înfricoșător de pași și clădirea s-a cufundat în tăcere. Dar tot nu m-am mișcat, fiindcă asta era unul dintre viclășugurile cu care îi prindeau pe cei ascunși: se prefăceau că pleacă și se puneau la pândă, înhățându-și victimele de îndată ce acestea ieșeau din ascunzătoare. Am rămas nemișcată, neîndrăznind să ies din cufăr. Mă dureau picioarele, care mai apoi mi-au amorțit. Nu îmi dădusem seama cât timp trecuse. Prin deschizătura îngustă, vedeam că în cameră se întunecase, ca și când soarele s-ar fi lăsat ceva mai jos.

Ceva mai târziu, s-au auzit din nou pași. Târșâiți, de astă-dată. Erau muncitorii, care se întorceau acasă tăcuți și sleiți de puteri. Am încercat să-mi îndrept trupul și să ies din cufăr. Dar mușchii îmi erau înțepenți și mă dureau, așa că nu am reușit să fac decât mișcări lente. Înainte să pot ieși, ușa apartamentului s-a deschis și cineva a intrat în cameră cu pas ușor, țipând pe un ton isteric:

- Sadie!

Era mama.

- *Jestem tutaj!* Sunt aici! am strigat.

Acum, când venise acasă, putea să mă ajute să ies din ascunzătoare. Dar vocea îmi era înăbușită de cufăr. Am încercat să deschid zăvorul, însă acesta se înțepenise. Mama a ieșit în fugă din cameră și a alergat pe coridor. Am auzit cum a deschis ușa care dădea spre pod și cum a urcat treptele în fugă, strigând iarăși și iarăși:

- Sadie! Copilul meu, copilul meu!

Mă căuta, nu mă găsea și vocea îi devenea tot mai stridentă. Credea că mă luaseră.

- Mamă! am răcnit eu.

Era prea departe ca să mă audă și striga prea tare. M-am luptat din nou cu disperare ca să mă eliberez din cufăr, dar fără succes. Ca o furtună, mama a intrat din nou în cameră, jeluindu-se. Am auzit scârțâitul ferestrei care se deschidea și am simțit o pală de aer rece. În cele din urmă, m-am aruncat cu umărul în capacul cufărului și m-am lovit atât de rău, încât umărul a început să-mi zvâcnească. Zăvorul a cedat, iar eu, eliberată, m-am ridicat repede în picioare.

- Mamă!

Ea stătea în cea mai ciudată poziție, cu un picior pe pervazul ferestrei, iar silueta zveltă i se contura pe cerul rece al amurgului.

- Ce faci?!

Preț de o secundă, am crezut că mă căuta afară. Dar fața îi era schimonosită de durere și de jale. Și atunci am înțeles de ce se urcase mama pe pervaz. Credea că fusesem luată împreună cu ceilalți copii. Și nu mai voia să trăiască. Dacă nu m-aș fi eliberat la timp din cufăr, ea ar fi sărit. Eram singurul ei copil, întreaga ei lume. Decât să trăiască fără mine, prefera să se omoare.

M-a străbătut un fior de gheață și am alergat la ea.

– Sunt aici, sunt aici!

Se clătina pe pervaz, nesigură, și am apucat-o de mână ca să n-o las să cadă. M-a cuprins remușcarea. Dorisem întotdeauna să-i fac pe plac, să aduc un zâmbet pe chipul ei frumos, care se însenina rareori. Acum îi provocasem atâta de durere, încât aproape că făcuse ceva de neimăginat.

Am ajutat-o să coboare și am închis fereastra.

– Am fost atât de îngrijorată! a spus mama, ca și cum îngrijorarea ei ar fi explicat totul. Dar tu nu erai în pod!

– Păi, mamă, m-am ascuns unde mi-ai spus, am explicat eu arătând spre cufăr. Vechiul loc, mai ții minte? De ce nu m-ai căutat aici?

Mama a părut buimăcită.

– Nu credeam că mai încapi acolo!

A urmat o pauză. Apoi am început amândouă să râdem, iar hohotele noastre sunau nelalocul lor în cămăruța aceea jalnică. Timp de câteva clipe, ni s-a părut că eram din nou în vechiul nostru apartament din strada Meiselsa și că nimic din toate astea nu se întâmplase. Dacă încă mai puteam să râdem, cu siguranță că totul avea să fie bine. M-am agățat de un asemenea gând improbabil ca de un colac de salvare.

Dar în clădire a răsunat un țipăt, apoi altul, iar asta a făcut să ne înghețe râsul pe buze. Erau mamele celorlalți copii care fuseseră luați de poliție. Apoi s-a auzit o bufnitură afară. Am dat să mă duc la fereastră, dar mama mi-a tăiat drumul.

– Nu te uita! mi-a poruncit.

Dar era prea târziu. O văzusem pe Helga Kolberg, care locuia ceva mai încolo pe același coridor, cum zăcea nemișcată în zăpada murdară de funingine, cu picioarele în unghiuri ciudate și cu rochia răsfirată în jurul ei ca un evantai. Copiii îi fuseseră luați și, la fel ca și mama, nu voia să mai trăiască fără ei. Mă întrebam dacă săritul de la fereastră reprezenta un instinct comun, sau dacă discutaseră între ele, dacă sinuciderea era un fel de pact în cazul în care li se adeverea cel mai rău coșmar.

Atunci a intrat și tata în cameră, alergând. Nici eu, nici mama n-am scos o vorbă, dar ne-am dat seama după expresia lui posomorâtă că afluase deja despre *Aktion* și despre ce li se întâmplase celorlalte familii. A intrat pur și simplu și ne-a cuprins pe amândouă în brațele lui uriașe, strângându-ne mai tare ca niciodată.

Ne-am așezat în tăcere, iar eu mi-am privit părinții. Mama era o frumusețe remarcabilă – zveltă și grațioasă, cu părul blond precum cel al prințeselor nordice. Nu arăta deloc ca alte evreice și auzisem șoptindu-se că nici nu era evreică. Dacă n-am fi fost noi, ar fi putut să plece din ghetou și să locuiască împreună cu ceilalți ne-evrei. Dar eu semănam cu tata, aveam păr negru, ondulat, iar pielea îmi era măslinie, ceea ce arăta incontestabil că eram evreică. Tata arăta ca un muncitor necalificat, așa cum îl obligaseră nemții să devină în ghetou, avea umeri lați și părea gata oricând să ridice țevi grele sau lespezi de ciment. De fapt, era contabil – sau fusese, până când firma lui nu mai avusese dreptul legal să-l angajeze. Dorisem întotdeauna să fac pe placul mamei, dar tata era aliatul meu, el era cel care îmi păstra secretele și îmi încuraja visurile, cu el stăteam seara târziu ca să-i șoptesc secrete pe întuneric și el era cel care hoinărea prin oraș împreună cu mine, căutând comori. M-am tras și acum mai aproape de el, încercând să mă simt mai în siguranță în îmbrățișarea lui.